

M A T E R I A Ł Y

KYRYŁO MYZGIN, VITAL SIDAROVICH

**ZNALAZISKA PROWINCJONALNYCH MONET MIAST BITYNII
NA TERENIE BIAŁORUSI***

ABSTRACT: The article is concerned with the finds of four bronze coins of Bithynia unearthed in the territory of the present-day state of Belarus: a coin of Hadrian from Rehispolle (Minsk Voblasts), which belongs to the so-called coins of the *Koinon* of Bithynia, and coins with the images of Julia Domna (Kopcevi chy, Vitebsk Voblasts), Macrinus (Yuzafova, Vitebsk Voblasts), and Gordian III (Pruz hany, Brest Voblasts), all issued by the mint at Nicaea. The authors argue that the coins may have reached Belarus from the Danubian provinces as well as directly from Nicaea (present-day İznik in Turkey), i.e., from those locations or territories where their participation in monetary circulation was the greatest. It is most likely that those coins may have been seized by the Barbarians during their incursions into the Roman provinces in the course of the Gothic Wars (3rd century CE).

ABSTRAKT: Artykuł jest poświęcony znaleziskom czterech brązowych monet Bitynii odkrytych na terytorium współczesnej Białorusi: monecie Hadriana z Rehispolle (obwód miński), która zalicza się do tzw. monet bityńskiego *koinon* oraz monetom z portretami Julii Domny z miejscowości Kopcevičy (obw. witebski), Makrynusa z Juzafova (obw. witebski) i Gordiana III z Prużany (obw. brzeski), wyemitowanych przez mennicę w Nicei. Autorzy sądzą, że monety mogły tu trafić zarówno z prowincji naddunajskich, jak i bezpośrednio z Nicei (ob. İznik w Turcji), czyli z tych obszarów, gdzie ich udział w obiegu monetarnym był największy. Najbardziej prawdopodobne, że trafiły one do rąk barbarzyńców w czasach najazdów na prowincje rzymskie w trakcie wojen gockich III w.

* Pomocy przy pisaniu niniejszego tekstu udzielili: dr hab. Arkadiusz Dymowski, dr Dario Calomino, dr Karsten Dahmen, dr Jerome Mairat, Tomasz Poniewierka, dr Tomasz Więcek, mgr Barbara Zając, dr Anna Zapolska, prof. Adam Ziółkowski, za co autorzy składają im serdeczne podziękowania.

KEYWORDS: coin finds, Roman provincial coins, Bithynian coinage, Barbaricum, Roman Period

SŁOWA KLUCZOWE: znaleziska monet, rzymskie monety prowincjonalne, monety bityńskie, Barbaricum, okres rzymski

W ostatnich latach daje się zauważyć znaczący rozwój badań nad znaleziskami monet prowincjonalno-rzymskich na terenach Europy Wschodniej. Przede wszystkim dotyczy to terenów obecnej Ukrainy², ale także Białorusi³. Publikacje te zawierają przede wszystkim analizę znalezisk z ostatnich lat, w tym zwłaszcza dokonanych w wyniku nielegalnych poszukiwań przy użyciu wykrywaczy metali, upublicznianych na różnych platformach internetowych, przede wszystkim na forach tzw. poszukiwaczy skarbów oraz na aukcjach.

Gros znalezisk brązowych monet prowincjonalnych w Europie Wschodniej stanowią wytwory mennic bałkańskich, a monety miast Azji Mniejszej są znajdowane znacznie rzadziej⁴. Na terenach Ukrainy, zgodnie z informacjami z 2016 r., większość monet z mennic Azji Mniejszej znalezionych na Ukrainie została wyemitowana w Trapezuncie, Aleksandrii Troas i Nicei (*Nikaia* – ob. Iznik w Turcji)⁵. Z kolei wśród znalezisk białoruskich dotychczas znana była tylko jedna brązowa moneta z portretem Waleriana I lub Galiena, bita w Parium w Myzji, zachowana w bardzo złym stanie⁶. Od czasu ukazania się w 2014 r. artykułu Vitala Sidorovicha o znaleziskach prowincjonalnych monet z terenu Białorusi, pojawiła się informacja o czterech nowych odkryciach brązowych monet z Azji Mniejszej. Wszystkie spośród nich należą do produkcji mennic z Bitynii, głównie – Nicei. Ponadto, w odróżnieniu od znalezisk z Ukrainy, gdzie informacje o dokładnym miejscu znalezienia monet są raczej wyjątkiem, wszystkie nowe odkrycia z Białorusi mają pewne dane o ich lokalizacji, a dwie z nich zostały nawet przekazane do Gabinetu Numizmatycznego Wydziału Historycznego Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego. Te fakty, wobec rzadkiego występowania na Białorusi brązowych monet prowincjonalno-rzymskich wyemitowanych w mennicach Azji Mniejszej, stały się powodem napisania niniejszego artykułu.

CHARAKTERYSTYKA MONET

Najstarszą spośród nowych monet odkrytych na Białorusi jest brązowa moneta z wizerunkiem Hadriana, która jest zaliczana do monet bityńskiego *koinon* (ryc. 1).

² Bejdin 2012; Myzgin 2012; Myzgin 2015; Myzgin 2016; Myzgin 2018a.

³ Sidorovich 2014.

⁴ Por. Myzgin 2018a, s. 90; Sidorovich 2014, s. 75–76.

⁵ Myzgin 2016, s. 161, ryc. 5.

⁶ Sidorovich 2014, s. 76.

Ryc. 1. Moneta Hadriana (AE 26; 10,36 g; 26 mm) z Rehispolle, obw. miński, Białoruś. Gabinet Numizmatyczny Wydziału Historycznego Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego, nr inw. A2-20-1. Fot. W. Sidarovich

Okaz ten został znaleziony w 2018 r. koło wsi Rehispolle (biał. Рэгісполле) na terenie rejonu berezyńskiego, w obwodzie mińskim, nieopodal ujścia rzeki Usa, przy jej zbiegu z Berezyną (prawy dopływ Dniepru). Blisko miejsca znaleziska znajduje się grodzisko datowane na wczesną epokę żelaza, a także osada o nieustalonej chronologii⁷. Opis monety:

Nominał: AE 26; 10,36 g; 26 mm

Awers: Głowa Hadriana w koronie promienistej, w prawo; w otoku legenda: [AYT KAIC TPAI] AΔPIANOC [CEB];

Rewers: Świątynia o ośmiu kolumnach (oktastyłowa) na dwusiodowym podium, zwieńczona trójkątnym tympanonem, zdobionym centralnie globem; w polach i odcinku legenda: [BC]IΘYNIAC; [K]OI-NON.

Datowanie: lata 117–138

Typ: RPC III 996.

Moneta zachowana w złym stanie: posiada znaczne ślady wytarcia. Obecnie przechowywana jest w Gabinetzie Numizmatycznym Wydziału Historycznego Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego⁸, nr inw. A2-20-1.

Uważa się, że miejscem produkcji tych monet była Nikomedia⁹.

Następne trzy monety to emisje bityńskiego miasta *Nikaia*. Wśród nich najstarszą jest brązowa moneta z portretem Julii Domny (ryc. 2).

⁷ Pობол' 1983, s. 349, pt 32–33 (790).

⁸ Moneta została zakupiona od poszukiwacza–amatora i przekazana do zbiorów Muzeum przez numizmatyka Ilję Sztalenkova z Mińska.

⁹ Metcalf 1980, s. 138–139; Amandry, Burnett 2015, s. 119–120; por. Güneç 2015, s. 83.

Ryc. 2. Moneta z portretem Julii Domny (AE 28; 12,53 g; 28 mm) z Korcevičy, obw. witebski, Białoruś. Gabinet Numizmatyczny Wydziału Historycznego Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego, nr inw. A39-17-1. Fot. W. Sidarovich

Została znaleziona niedaleko wsi Korcevičy (biał. Корцевічы) w rejonie cząstniczym obwodu witebskiego, niedaleko rzeki Uły. Opis monety:

Nominał: AE 28; 12,53 g; 28 mm

Awers: Popiersie Julii Domny w draperii, w prawo; w otoku legenda: IOYΛIA-AYT[OYCT]A;

Rewers: Cesarz w stroju wojskowym, z włócznią, jadący na koniu, w prawo; w otoku legenda: [N]IKAIC-Ω-N.

Datowanie: lata 193–217

Typ: RG 388

Moneta zachowana w dobrym stanie, również znajduje się w zbiorach Gabinetu Numizmatycznego Wydziału Historycznego Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego¹⁰, pod numerem inwentarzowym A39-17-1. Jest to bardzo rzadki okaz z portretem Julii Domny wybity w Nicei. Jak dotąd zarejestrowano tylko jeden egzemplarz tego typu, przechowywany obecnie w Gabinetzie Numizmatycznym Staatliche Museen zu Berlin¹¹. Zauważmy, że opisany typ rewersu z tą samą legendą bardziej charakterystyczny jest dla monet Karakalli (typu RG 471)¹². Wskazuje to na duże prawdopodobieństwo użycia stempla rewersu monet Karakalli do produkcji niewielkiej emisji monet z portretem Julii Domny, co by wyjaśniało ich rzadkość.

Kolejną monetę, tym razem z portretem Makrynusa (ryc. 3), znaleziono na polu ornym na zachód od wsi Juzafova (biał. Юзафова) w rejonie głębockim, w obwodzie witebskim.

¹⁰ Moneta została przekazana do zbiorów Muzeum przez jej znalazcę Aliakseja Buterowa.

¹¹ Obiekt nr 18221078; <https://ikmk.smb.museum/object?lang=en&id=18221078> [dostęp 15.09.2020]

¹² Np.: SNG Hunterian XII/1, no. 1201/1088; Kenneth W. Dorney, Auction 9, lot 117, 29.11.2019.

Ryc. 3. Moneta Makrynusa (AE 26; 9,85 g; 26 mm) z Juzafowa, obw. witebski, Białoruś. Prywatny zbiór A. Fiasenki. Fot. A. Fiasenka

Miejsce odkrycia monety położone jest nieco na zachód od jeziora Plisa, znajdującego się w dorzeczu zachodniej Dźwiny, w górnym biegu jej lewych dopływów. Opis monety:

Nominał: AE 26; 9,85 g; 26 mm

Awers: Głowa Makrynusa w wieńcu laurowym, w prawo; w otoku legenda: [AYT] K M OΠEΛ CEOV HP MAKPEIN[OC AYT]; z tyłu głowy znajdują się kontramarka: odwrócone o 180 stopni względem osi awersu monety, przedstawienie głowy z brodą bez wieńca w lewo, w owalu.

Rewers: *Dikaiosyne* stoi w lewo, w prawej ręce trzyma wagę szalkową, w lewej – róg obfitości; w otoku legenda: [NI]KAIC[ΩN].

Datowanie: lata 217–218

Typ: RG 551

Moneta w złym stanie zachowania, w znacznym stopniu wytarta, z licznymi ogniskami korozji. Moneta obecnie znajdują się w zbiorze prywatnym jej znalazcy, Andreja Fiasenki.

Szczególnie interesujący jest rewers monety, a mianowicie postać w hełmie i stroju wojskowym, trzymająca róg obfitości i wagę. Sama postać jest identyczna z wizerunkiem postaci cesarza na monetach nicejskich¹³, jednak jednocześnie atrybuty w jej rękach odpowiadają innej personifikacji – obrazowi *Dikaiosyne* na monetach nicejskich¹⁴. Wydaje się, że podobne nietypowe połączenie elementów powstało podczas rycia nowego stempla z figurą *Dikaiosyne* w wyniku wykorzystania wcześniejszego stempla z wizerunkiem cesarza. To by tłumaczyło opisaną specyfikę takiego rewersu.

Drugą interesującą cechą monety jest kontramarka na awersie. W katalogu takich znaków z greckich monet imperialnych podobnej kontramarki nie udało nam się odnaleźć¹⁵. Należy jednak zauważyć, że to właśnie znaki z głową zwróconą w prawo lub w lewo są najbardziej charakterystyczne dla monet nicejskich

¹³ Por. z AE 23 Heliogabala z Nicei: RPC VI 3120.

¹⁴ Na przykład, RPC VI 3095, RPC VI 3121, i inne.

¹⁵ Howego 1985, s. 115–138.

emitowanych za czasów panowania Maksymina Traka. Kontramarki takie były prawdopodobnie nabijane za czasów Gordiana III¹⁶, a zatem monetę odnaniezoną w Juzafowie najpewniej oznaczono w tym właśnie okresie.

Ostatnią, najpóźniejszą monetą bityńską z Białorusi jest brąz Gordiana III (ryc. 4), znaleziony w okolicach miasta Prużana w obwodzie brzeskim, w dorzeczu rzeki Muchawiec – prawego dopływu Bugu.

Ryc. 4. Moneta Gordiana III (AE 19; 2,97 g; 19 mm) z Prużany, obw. brzeski, Białoruś.
Prywatny zbiór M. Papieki. Fot. M. Papieka

Opis monety:

Nominał: AE 19; 2,97 g; 19 mm

Awers: Popiersie Gordiana III w zbroi i paludamentum, w koronie promienistej, w prawo; w otoku legenda: [M ANT ΓOP]ΔΙΑΝOC AV

Rewers: Dwa orły legionowe, po bokach od nich dwa sztandary; w otoku legenda: [NIKAIEΩN].

Datowanie: lata 238–244

Typ: RG 712; RPC VI.2 (nieprzypisany; ID 19866).

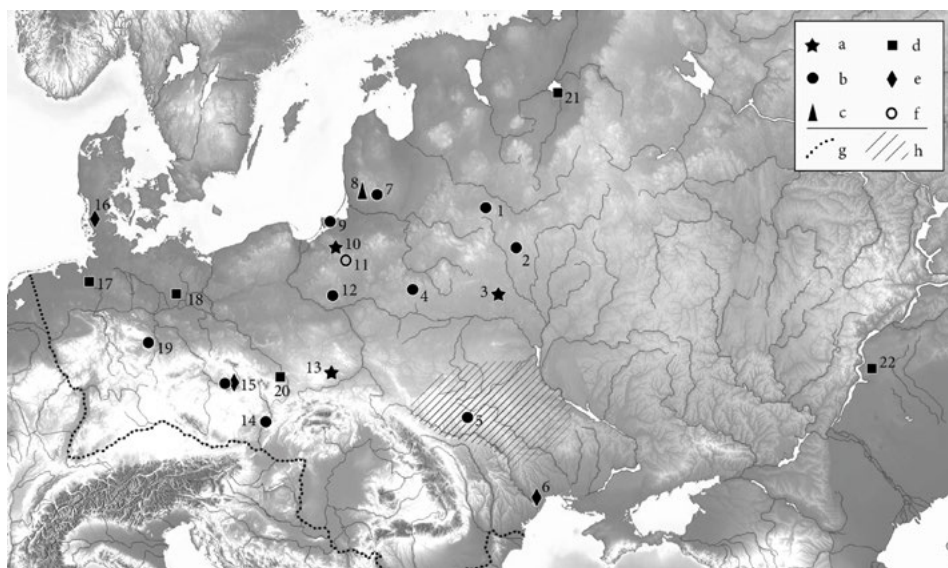
Moneta bardzo źle zachowana: intensywne ogniska korozji i duży stopień wytarcia. Obecnie znajdują się w zbiorze prywatnym Michałaja Papieki.

¹⁶ Na przykład: <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/10805>; <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/3328>; <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/3327>; <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/10809>; <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/3273>; i inne [dostęp 15.09.2020]

ZNALEZISKA MONET BITYŃSKICH W INNYCH REGIONACH BARBARICUM

Na terenach wschodniego Barbaricum najbliższą znaleziskom białoruskim strefą dystrybucji rzymskich monet prowincjonalnych z II–III w. jest obszar kultury czerniachowskiej (ryc. 5).

W katalogach Władysława Kropotkina¹⁷ i Michała Brajczewskiego¹⁸, przy stosunkowo niewielkiej liczbie znalezisk rzymskich monet prowincjonalnych (21 egz.), znajdujemy informacje tylko o trzech monetach bityńskich¹⁹: jednej wybitej w Tium i dwóch w Nicei. Brązowa moneta (AE 26) Gordiana III wybi-

Ryc. 5. Mapa rozrzutu terytorialnego znalezisk brązowych monet prowincjonalnych datowanych na II–III w. z miast Bitynii na terenie Barbaricum: a – monety bityńskiego koinon; b – monety Nicei; c – skarb monet Nicei; d – monety Tium; e – moneta Prusy; g – granica Cesarstwa Rzymskiego; h – obszar licznego występowania znalezisk monet bityńskich z III w. bez dokładnej lokalizacji (znaleziska amatorskie dokonane przy użyciu wykrywaczy metali). 1 – Juzafowa, Białoruś; 2 – Kopcevičy, Białoruś; 3 – Rehispollie, Białoruś; 4 – Prużany, Białoruś; 5 – Malievtsy, Ukraina; 6 – Bielajewka, Ukraina; 7 – Noruišiai, Litwa; 8 – Dargeliškė, Litwa; 9 – Bolszoje Isakowo (dawniej Lauth), Rosja; 10 – woj. warmińsko-mazurskie, Polska; 11 – Stare Kiejkuty, Polska; 12 – Kołoząb, Polska; 13 – Kozubów, Polska; 14 – Strážnice/Petrov, Czechy; 15 – Starý Kolín, Czechy; 16 – Niebull, Niemcy; 17 – Bremen-Seehausen, Niemcy; 18 – Paaren im Glien, Niemcy; 19 – Wennungen, Niemcy; 20 – Jastrzębie-Zdrój, Polska; 21 – Staraya Russa, Rosja; 22 – Staraya Poltavka, Rosja. Oprac. K. Myzgin

¹⁷ Kropotkin 1961; Kropotkin 2000.

¹⁸ Brajčevs'kyj 1959.

¹⁹ Tu i poniżej bierzemy pod uwagę tylko monety z barbarzyńskich obszarów Europy Wschodniej, natomiast materiałów dotyczących znalezisk z antycznych miast nie uwzględniamy.

ta w Tium została odkryta w pobliżu wsi Bielajewka, w obwodzie odeskim na Ukrainie²⁰. Znaleźiska monet nicejskich wymienione w tych inventarzach były uważane, zwłaszcza przez Kropotkina, za wątpliwe. W pierwszym przypadku nieokreślona, brązowa moneta nicejska była częścią „skarbu”, rzekomo odkrytego we wsi Czernijew w obwodzie iwanofrankiowskim²¹. W drugim zaś odkryto AE 19 Gordiana III wraz z innymi monetami – denarami z I–II w., antoninianami, monetami prowincjonalnymi z III w. i brązowym follisem z IV w., na osadzie kultury czerniachowskiej w pobliżu wsi Malievtsy w obwodzie chmielnickim²². Zdaniem W. Kropotkina monety z Malievtsiw pochodziły z prywatnego zbioru. Przyczyn takiej opinii badacz nie podał, ale domyślamy się, że zdziwiło go zestawienie monet o chronologii bardzo nietypowej dla ówczesnie odnotowywanych znalezisk. Jednak biorąc pod uwagę odkrycia z ostatnich lat z tego regionu, podobny zestaw monet jest dość charakterystyczny dla środkowej Ukrainy. Z tego względu znalezisko to uważamy za całkiem wiarogodne.

W ostatnich latach, w wyniku powszechnego używania wykrywaczy metali przez amatorów, ilość informacji o znaleziskach rzymskich monet prowincjonalnych na terytorium kultury czerniachowskiej wzrosła wielokrotnie. Niemniej odkrycia te wszakże niezmiernie rzadko wchodzą do obiegu naukowego, a informacje o nich są publikowane jedynie na internetowych forach poszukiwaczy skarbów i portalach społecznościowych. Monitorowanie takich informacji w latach 2011–2016 pozwoliło Kyrylowi Myzginowi zebrać informację o 663 monetach prowincjonalnych z okresu II–III w. znalezionych na Ukrainie²³. Niestety takie informacje zawierają jedynie ogólne dane dotyczące regionu znalezisk oraz zdjęcia monet. Wśród nich 25 egzemplarzy należy do emisji bityńskich: są to monety Nicei (20 okazów: Septymiusza Sewera – 1 egz., Karakalli – 2 egz., Makrynusa – 1 egz., Aleksandra Sewera – 10 egz., Gordiana III – 3 egz., Trajana Decjusza – 2 egz., Galliena – 1 egz.), Nikomedii (3 monety: Karakalli – 1 egz., Aleksandra Sewera – 1 egz., Waleriana – 1 egz.), Heraklei (2 monety Galliena) i Apamei (moneta Maksymina I Traka)²⁴. Do tych znalezisk warto dodać jeszcze niepublikowane informacje zebrane w latach 2016–2018: monety Nicei (18 szt.: Karakalli – 1 egz., Gety – 1 egz., Makrynusa – 2 egz., Aleksandra Sewera – 4 egz., Gordiana III

²⁰ Kropotkin 2000, s. 32, nr 1874.

²¹ Brajčevs'kyj 1959, s. 169, nr 606; Kropotkin 1961, 77, nr 943. Według słów Aleksandra Czołowskiego, który jako pierwszy zebrał dane o monetach (45 egzemplarzy), rzekomo znaleziono je w 1878 r. w grobie (!), w garnku leżącym obok szkieletu; «skarbu» obejmował także monety arabskie i bizantyjskie (!). Najprawdopodobniej była to prywatna kolekcja monet, opisana jako znalezisko grobowe (Kropotkin 1961, s. 77, nr 943; por. Mielczarek 2015, 310).

²² Kropotkin 2000, s. 61, nr 1145.

²³ Myzgin 2018a, s. 90. Należy zauważyć, że niestety jest to tylko niewielki procent rzeczywistej liczby znalezisk takich monet na Ukrainie.

²⁴ Myzgin 2016, s. 161.

– 4 egz., Galliena – 1 egz., nieokreślone – 5 egz.), Nikomedii (moneta Aleksandra Sewera) i Heraklei (2 monety: Gordiana III i Galliena). Jest szczególnie istotne, że wszystkie te znaleziska pochodzą z obszarów położonych na zachód od Dniepru, przede wszystkim ze środkowej i zachodniej Ukrainy. Jednocześnie żadnego znaleziska monet bityńskich nie zarejestrowano na terenach położonych na wschód od rzeki. Pomimo tego, że przedstawione dane są jedynie nieznaczną częścią rzeczywistej puli znalezisk, pokazują one absolutną przewagę emisji Nicei wśród monet bityńskich. Ponadto dane z lat 2011–2016 wskazują na znaczną przewagę monet nicejskich nad znaleziskami okazów prowincjonalnych emitowanych w innych miastach Azji Mniejszej²⁵.

Ciekawymi przypadkami są dwa znaleziska bityńskich monet z terenów Rosji (ryc. 5). W 1970 r. podczas prac wykopaliskowych w mieście Stara Russa w obwodzie nowogrodzkim została znaleziona brązowa moneta (7,98 g; 25–26 mm) Gety z Nikomedii z okrągłą kontramarką²⁶. Jest to obecnie najbardziej wysunięte na północ znalezisko bityńskiej monety w Europie. Z kolei najdalej położonym na wschód znaleziskiem jest okaz przypadkowo odkryty koło wsi Staraya Poltavka w obwodzie wołgogradzkim nad środkową Wołgą – brązowa moneta Nikomedii z portretem Aleksandra Sewera²⁷.

Kolejnym obszarem dystrybucji monet bityńskich w Europie Wschodniej jest region bałtycki (ryc. 5). Przede wszystkim chodzi o odkrycie z roku 1934 koło wsi Dargeliškė (obecnie na Litwie) skarbu, składającego się z monet o wadze około 2 kg (prawdopodobnie około 280–340 monet) i dwóch bałtyjskich bransolet²⁸. Niestety, większość tego depozytu po odkryciu została rozproszona, zachowało się tylko 18 monet, spośród których wszystkie wybito w mennicy w Nicei (zgodnie z przypuszczeniem Mykolasa Michelbertasa zaginione monety również należały do tej samej mennicy²⁹). Obecnie są one przechowywane w Muzeum Historii Żmu-

²⁵ Myzgin 2016, s. 161, ryc. 5.

²⁶ Kropotkin 2000, s. 23, nr 1726. Niestety tło kulturowe tego znaleziska nie jest do końca jasne. Na terenie Starej Russy znajdują się pozostałości średniowiecznego miasta. Moneta mogła trafić do nawastrzeń kulturowych z tego okresu. Podobne przypadki są znane w tym regionie (por. Myzgin 2020, s. 120–121).

²⁷ Kropotkin 1961, s. 48, nr 237.

²⁸ Michelbertas 2001, s. 56, VIII–03–1/1.1; Mihel’bertas 2010, s. 53. W publikacji z 1968 r. Mykolasa Michelbertasa napisał o odkryciu dwóch skarbów zawierających monety Nicei: jeden z Janapolė (18 monet) i drugi z Dargeliškė (ok. 280–340 monet) (Mihel’bertas 1968, s. 68–70). Jako dwa skarby funkcjonowały one w literaturze przez długi czas (Michelbertas 2001, 56–57, VIII–03–2/1.1; por. Janapolė: <https://chre.ashmus.ox.ac.uk/hoard/15460> i Dargiškė: <https://chre.ashmus.ox.ac.uk/hoard/15459> [dostęp: 15.09.2020]). Jednak w publikacji z 2010 r. badacz stwierdził, że z 75-procentowym prawdopodobieństwem skarby z Dargeliškė i Janapolė są jednym depozytem. Błąd, przez który został on podzielony na dwa skarby wynika z przekazania części zachowanych monet do Muzeum Historii Żmudzi „Alka” w Telšiai (Mihel’bertas 2010, s. 54–55).

²⁹ Mihel’bertas 1968, s. 69.

dzi „Alka” w Telšiai, a także w Muzeum Narodowym Litwy i Muzeum Banku Litwy. Są to monety Karakalli (1 egz.), Aleksandra Sewera (3 egz., w tym jeden emitowany w imieniu Julii Domny), Maksymina Traka (5 egz., w tym 4 – dla Maksymusa) i Gordiana III (8 egz.)³⁰. Oprócz tego skarbu, na terytorium Litwy odkryto jeszcze jedną monetę bityńską. W 1925 r. do Muzeum Miejskiego w Kownie (Kaunas) zostało przekazanych osiem brązowych monet rzymskich ze zniszczonego kurhanu w Noruišiai, wśród których była moneta Aleksandra Sewera wybita w Nicei³¹.

Jeszcze jedno wiarygodne znalezisko monety nicejskiej pochodzi z Sambii, w okresie rzymskim zasiedlonej przez plemiona bałtyjskie. W grobie ciałopalnym L-36 na cmentarzysku z okresu rzymskiego w Bolszoje Isakowo (dawniej Lauth) znaleziono bardzo dobrze zachowaną brązową monetę (AE 29) z wizerunkiem Karakalli, wybitą w mennicy w Nicei (typ RG 427)³². Pochówek jest datowany na fazę C_{1a} (czyli początek/pierwsza połowa III w.) na podstawie dwóch zapinek „typu mazurskiego” (Almgren V, 98) i żelaznej sprzączki typu Madyda-Legutko F8³³.

Do regionu bałtyckiego można zaliczyć także dwa znaleziska monet z terenów północnej Polski: monetę Hadriana z przedstawieniem Sabiny (AE 24; RPC III 990) z nieznanego miejsca (prawdopodobnie z woj. warmińsko-mazurskiego)³⁴ i brąz Aleksandra Sewera produkcji bityńskiego miasta Prusa, znaleziony w grobie 25 na cmentarzysku z okresu rzymskiego (zachodniobałtyjski krąg kulturowy), znajdującego się około miejscowości Stare Kiejkuty, gm. Szczytno (typ RG 137)³⁵.

Bityńskie monety znalezione w środkowoeuropejskiej części Barbaricum są mniej liczne (ryc. 5). Trzy egzemplarze pochodzą z terenów obecnej Polski. Pierwszy należy do bityńskiego *koinon*: moneta Hadriana z Kozubowa, gm. Brudzew³⁶ (AE 30, RPC III 1002 albo 1009?)³⁷. Drugi, znaleziony w pobliżu wsi Kołoząb k/Płońska, woj. mazowieckie, zalicza się do produkcji mennicy w Nicei za czasów Gordiana III (AE 18; typ RG 713)³⁸. Wreszcie trzeci to brązowa moneta Nikomedii bita za czasów Aleksandra Sewera, znaleziona w okolicy Jastrzębia-Zdroju, woj. śląskie³⁹. Pojedyncze znaleziska znane także są z terenów Czech. Według

³⁰ Mihel’bertas 1968, s. 69–70; Mihel’bertas 2010, s. 54.

³¹ Michelbertas 2001, s. 50, VI–03–7/1.1.

³² Skvorzov 2007, s. 135; tablica 43, 4.

³³ Skvorzov 2007, s. 135–136.

³⁴ Dymowski, Sobieraj 2009, s. 389, nr. 7.

³⁵ Bursche 1996, s. 183, nr. 74.

³⁶ W katalogu Arkadiusza Dymowskiego z 2011 r. podana została nieprawidłowa miejscowość: Kuzlubów, gmina Uniejów (Dymowski 2011, s. 156, nr 377). Dziękujemy A. Dymowskiemu za bardzo ważne uzupełnienie.

³⁷ Dymowski 2008, s. 244; Dymowski 2011, s. 156, nr 377.

³⁸ Paszkiewicz 2000, s. 26; Romanowski 2008, s. 50, nr 78.

³⁹ Bodzek, Jellonek, Zając 2019, s. 62.

informacji Dagmar Kasparovej, koło wsi Strážnice, powiat Hodonín, kraj południowomorawski na Morawach, została znaleziona brązowa moneta Aleksandra Sewera emitowana w Nicei (RPC VI 3195–3197)⁴⁰. Istnieją również informacje o dwóch małych brązowych monetach Aleksandra Sewera i Gordiana III wybitych odpowiednio w Nicei i Tium, znalezionych jakoby w skarbie w miejscowości Starý Kolín w Czechach⁴¹. Andrzej Kunisz uważał ten zespół za część nowożytnego zbioru numizmatycznego⁴², ale obecnie Jiří Militký traktuje go jako wiarogodny⁴³.

W Skandynawii monety bityńskie prawie nie są znane w znaleziskach⁴⁴. Tylko z południowej Skandynawii pochodzi jedno znalezisko monety bityńskiej – brązu Marka Aureliusza z mennicy w Tium i znalezionej w okolicach miasta Niebull w Szlezewiku-Holsztynie⁴⁵. Z północnych Niemiec pochodzą również dwie brązowe monety z Nikomedii: jedna – Aleksandra Sewera – znaleziona około wsi Paaren im Glien w Brandenburgii⁴⁶, druga – Galliena – w rejonie Seehausen, dzielnicy Bremy⁴⁷. Co do monet Nicei, to z „barbarzyńskiej” części Niemiec znane jest co najmniej jedno podobne znalezisko: brąz Antoninusa Piusa ze wsi Wennungen, w południowej części Saksonii-Anhalt⁴⁸.

PROBLEM NAPŁYWU BITYŃSKICH MONET DO BARBARICUM

Jednym z pierwszych, który próbował wytłumaczyć napływ bityńskich, przede wszystkim nicejskich, monet do Barbaricum był Andrzej Kunisz. Proces ich przenikania wiązał z:

- a) dużymi rozmiarami ich produkcji w mennicy w Nicei;
- b) ich aktywnym przenikaniem daleko poza granice Bitynii w wyniku przemieszczania się jednostek wojskowych przez miasto, które leżało na początku najważniejszej drogi wojskowej Imperium;
- c) możliwymi kontaktami handlowymi Nicei z odległymi terytoriami⁴⁹.

Ewentualnymi kontaktami handlowymi wyjaśniał natomiast pojawienie się monet nicejskich we wschodnim basenie Morza Bałtyckiego Mykolás Michelbertas. Jego zdaniem, napływ tych monet na powyższe tereny miał miejsce w połowie III w. dzięki wschodnim szlakom handlowym, z których najważniejszym dla Bałtów

⁴⁰ Serdecznie dziękujemy koleżance za informację.

⁴¹ Pochitonov 1955, s. 185–187, nr 731; Militký 2013, s. 157–164, nr 178.

⁴² Kunisz 1973, 36, pr. 46.

⁴³ Militký 2013, s. 157–164, nr 178.

⁴⁴ Por. Horsnaes 2006, s. 74–96.

⁴⁵ FMRD VIII, s.161–163, no 1106.

⁴⁶ FMRD XI, s.127–8, nr 1042.

⁴⁷ FMRD VII, 4–9, s. 237, nr 9012.

⁴⁸ FMRD X, s. 151, nr 1249.

⁴⁹ Kunisz 1973, s. 35–36.

był szlak wzdłuż Dniepru, mający w swojej górnej części odgałęzienie do Niemna i Dźwiny. Zgodnie z założeniami badacza, skarb z Dargeliškė należał do miejscowej elity bałtyjskiej, ale monety przywiózł tam wcześniej rzymski kupiec z Azji Mniejszej⁵⁰.

Nieco inaczej do kwestii napływu prowincjonalnych monet z Azji Mniejszej do wschodniego Barbaricum podeszli Georgij Bejdin i K. Myzgin. Ich zdaniem znaleziska takich monet mają związek z udziałem miejscowej ludności w kampaniach wojennych na terenach prowincji rzymskich, przy czym miejsca emisji monet znajdujących na terenach wschodnioeuropejskiego Barbaricum są raczej dowodem na obecność w tych regionach barbarzyńskich oddziałów⁵¹. Z kolei K. Myzgin wiąże pojawienie się monet miast Bitynii na obszarze kultury czerniachowskiej z udziałem barbarzyńców w najazdach na zachodnie wybrzeże Azji Mniejszej w końcu lat pięćdziesiątych – na początku sześćdziesiątych III w.⁵² W odniesieniu do tematu niniejszego artykułu warto zauważyć, że Vital Sidorovich wyjaśnia pojawienie się rzymskich monet prowincjonalnych, w tym pieniądza miast Azji Mniejszej, na terenach Białorusi, w dużej mierze właśnie kontaktami z ludnością kultury czerniachowskiej⁵³.

Wydaje nam się jednak, że problem napływu monet bityńskich na terytorium współczesnej Białorusi jest bardziej niejednoznaczny, niż to uważano wcześniej, a konkretnie, że czas i sposoby napływu bityńskiej monety Hadriana oraz monet nicejskich mogą się w znaczny sposób różnić między sobą.

W kwestii monety Hadriana, zwróćmy uwagę na hipotezę tureckiej badaczki Hale Güney. W krótkim tekście poświęconym niepublikowanym monetom bityńskiego *koinon* naniósł znaleziska takich monet na mapę Cesarstwa Rzymskiego⁵⁴. Uwidoczniło to, że oprócz Azji Mniejszej są one dość powszechne w Galii, a także dobrze znane na Bałkanach i Bliskim Wschodzie⁵⁵. Wyjaśniając tak szeroką dystrybucję tych monet, badaczka zwraca uwagę, że w Nikomedii, gdzie produkowano monety Hadriana, i w Nicei, co cztery lata odbywały się festiwale *koinon*, które obok znaczenia religijnego i politycznego odgrywały również dużą rolę w gospodarce regionu poprzez przyciąganie dużej liczby uczestników z różnych regionów Imperium. Być może właśnie stąd monety te mogły dostać się w inne czę-

⁵⁰ Mihel'bertas 2010, s. 56.

⁵¹ Bejdin 2012, s. 151–153; Myzgin 2016, s. 164–167. W podobny sposób, czyli przyczynami wojskowo–politycznymi wyjaśniał napływ rzymskich monet prowincjonalnych na tereny środkowoeuropejskiego Barbaricum Aleksander Bursche (Bursche 1984, s. 241–242).

⁵² Myzgin 2016, s. 164–167.

⁵³ Sidorovich 2014, s. 82.

⁵⁴ Güney 2015, s. 84.

⁵⁵ Obecne są one między innym i w skarbach na terenach Hiszpanii: Alicante (<https://chre.ashmus.ox.ac.uk/hoard/6949>) i El Mirador (<https://chre.ashmus.ox.ac.uk/hoard/4770> [dostęp 15.09.2020]).

ści *Imperium Romanum*⁵⁶. Zatem napływ takich monet na terytorium Barbaricum niekoniecznie musiał mieć miejsce bezpośrednio z terytorium Azji Mniejszej, ale także (a może przede wszystkim) z prowincji położonych najbliżej *Limesu*, wraz z innymi brązowymi monetami tego okresu – asami, dupondiusami i sestercami z centralnych emisji, których dość liczne znaleziska występują w środkowej części Barbaricum, szczególnie w strefie bałtyckiej⁵⁷.

Odnosząc powyższą hipotezę do monety Hadriana z Rehispolle wydaje się nam, że trafiła ona na tereny obecnej Białorusi raczej z zachodu lub północnego zachodu, być może ze strefy bałtyckiej lub z terenów współczesnej Polski, aniżeli z południa. Pośrednim potwierdzeniem tego stwierdzenia może być brak podobnych znalezisk na terytorium Ukrainy, nawet biorąc pod uwagę najnowsze, obfite odkrycia „ery wykrywaczy metali”. Chociaż południowy kierunek też nie jest całkowicie wykluczony. Terytorialnie Rehispolle znajduje się w obszarze górnego biegu Dniepru (por. ryc. 5: 2), skąd pochodzą również inne brązowe monety produkcji mennic prowincjonalnych (8 egz., głównie miast Tracji i Dolnej Mezji), datowanych na II – połowę III w.⁵⁸. W okresie rzymskim region ten objęty był osadnictwem kultury kijowskiej. Być może brązowe monety były wykorzystywane przez lokalną ludność jako surowiec dla wyrobów jubilerskich, który mógł tam docierać z różnych kierunków.

Wydaje się, że sytuacja wygląda inaczej w przypadku trzeciowiecznych monet nicejskich. Zanim jednak przejdziemy do kwestii ich napływu do Barbaricum, odpowiedzmy na pytanie gdzie występują ich znaleziska na obszarze Imperium. Uwagę zwraca ich bardzo szerokie rozprzestrzenienie na terytorium Cesarstwa, przede wszystkim na terenach prowincji naddunajskich⁵⁹, zwłaszcza w *Viminacium* i jego okolicach⁶⁰. Rzuca się w oczy również ich duża ilość w skarbach monet z tego regionu⁶¹.

Przyczyny napływu i redystrybucji monet nicejskich w naddunajskich prowincjach *Imperium Romanum* oraz historia badań nad tą kwestią w bardzo szczególony sposób przedstawiona została w niedawnej publikacji dr Dario Calomino⁶².

⁵⁶ Güney 2015, s. 84–85.

⁵⁷ Zapolska 2013, s. 105–108.

⁵⁸ Sidorovich 2014, s. 79.

⁵⁹ Aktualne mapy dystrybucji: *Vojvoda*, Crnobrnja 2018, s. 136, map 1; Calomino 2019, s. 150: map.

⁶⁰ Zob. np.: Crnobrnja 2011; *Vojvoda* 2011; *Vojvoda* 2013; *Vojvoda* 2017.

⁶¹ Za materiałami bazy danych „Coin Hoards of the Roman Empire” (<https://chre.ashmus.ox.ac.uk> [dostęp: 15.09.2020]): Dabrava, Archar 1, Malinovo, Ruse/county 1, Kamen, Pchelishte, Popovo 3, Shumen/county 2, Rositsa 1891, Sestrimo, Krepost, Saraja I, Tatarevo, Visoka Mogila, Svištov (Bułgaria), Jeledinți, Hunedoara, Orșova I and II (Rumunia), Pécsvárad (Węgry), Veliko Gradište (Serbia).

⁶² Calomino 2019, s. 131–133.

W szczególności odnotowano, że w literaturze istnieją różne wyjaśnienia problemu dystrybucji monet nicejskich poza Bosforem: bezpośrednie kontakty miast naddunajskich prowincji z Bitynią⁶³, czynniki ekonomiczne⁶⁴, czynniki o charakterze wojskowo-politycznym⁶⁵ bądź rezultaty ogólnego schematu kontaktów w bosforskim regionie⁶⁶. Sam Calomino doszedł z kolei do wniosku, że pojawienie się monet z innej prowincji w regionie bałkańskim, w którym rzymscy żołnierze stanowili znaczną część miejscowej ludności, może być wynikiem działań lokalnych władz wojskowych, które stanęły w obliczu poważnego niedoboru drobnych pieniędzy na początku III w. W ten sposób monety nicejskie mogły zaspokoić lokalny niedobór zdawkowej monety. Badacz zauważa również, że występowanie ich znalezisk w najbardziej odległych miejscach Półwyspu Bałkańskiego sugeruje, że można je uznać za „ponadprowincjonalną” walutę na potrzeby małych transakcji, ale były one wykorzystywane do tego tylko w razie potrzeby⁶⁷.

Niemniej jednak, niezależnie od charakteru napływu monet nicejskich na terytorium prowincji naddunajskich, dla nas kluczowy jest sam fakt ich dystrybucji w tym regionie. Jest to ważne przede wszystkim ze względu na to, że właśnie te prowincje w latach trzydziestych—pięćdziesiątych III w. znajdowały się w epicentrum najazdów barbarzyńskich, znanych także pod nazwą wojen gockich. Uważa się, że bezpośrednim odzwierciedleniem udziału barbarzyńców w tych wydarzeniach są znaleziska brązowych rzymskich monet prowincjonalnych bitych w miastach prowincji bałkańskich, znalezionych na terenach środkowo- i wschodnioeuropejskiej części Barbaricum⁶⁸. Prawdopodobnie brązowe monety, wraz z innymi monetami i przedmiotami, mogły zostać zdobyte przez barbarzyńców podczas rabunku miast prowincjonalnych lub w wyniku opłacania się lokalnych mieszkańców od oblężenia, na co wielokrotnie wskazywano w źródłach pisanych⁶⁹. Dlatego logiczne wydaje się założenie, że monety nicejskie znajdujące w Barbaricum, które na stałe weszły do obiegu monetarnego prowincji naddunajskich, wraz z innymi łupami, w tym i monetami, wpadły w ręce barbarzyńców podczas ich najazdów na bałkańskie prowincje Imperium. Opierając na znaleziskach monet z Małopolski, taką ewentualność zasugerowali niedawno J. Bodzek, Sz. Jellonek i B. Zajac⁷⁰.

Pośrednie potwierdzenie tej hipotezy znajdujemy wśród materiałów numizmatycznych z obszaru kultury czerniachowskiej. Myzgin zwrócił niedawno uwagę na następującą cechę w rozrzucie terytorialnym znalezisk rzymskich monet pro-

⁶³ Callu 1969, s. 35.

⁶⁴ Crawford 1975, s. 573; Touratsoglou 2006, s. 151.

⁶⁵ Kos 1986, s. 108; Rebuffat 1997, s. 345; Benea 2006.

⁶⁶ Howego 1985, s. 25.

⁶⁷ Calomino 2019, s. 155–156.

⁶⁸ Bursche 1984, s. 241–242; Myzgin 2016, s. 163–165; Myzgin 2018a, s. 96–97.

⁶⁹ Iord. 89, 90, 92–93, 102, 110; Zos. I, 24, 27.

⁷⁰ Bodzek, Jellonek, Zajac 2019, s. 64.

wincjonalnych: jeśli na wschód od Dniepru w przeważającej większości są odnajdywane monety emitowane w miastach położonych na północy i w centrum Azji Mniejszej, to na zachód od Dniepru absolutnie przeważają znaleziska monet bitych w miastach prowincji bałkańskich oraz mennicach północno-zachodniej i zachodniej części Azji Mniejszej⁷¹. Taka różnica w topografii znalezisk monet, według Myzgina, jest najprawdopodobniej spowodowana odmienną historią polityczną ludności zamieszkującej te regiony w drugiej połowie III w.⁷². Wiadomo, że to właśnie ludność żyjąca na zachód od Dniepru (umownie – Goci) brała udział w kampaniach w naddunajskich prowincjach Rzymu i, być może, w najazdach na północno-zachodnie i zachodnie wybrzeże Azji Mniejszej⁷³. Wypada jednocześnie podkreślić, że do tej pory wśród monetarnych znalezisk na wschód od Dniepru nie znamy monet nicejskich⁷⁴.

Ewentualny napływ monet nicejskich z prowincji naddunajskich, wraz z innymi monetami, jest również pośrednio potwierdzony przez skład skarbów z brązowymi monetami prowincjonalnymi z tego obszaru. Najbardziej reprezentatywne pod tym względem są depozyty z miejscowości Malinovo⁷⁵, Krepost⁷⁶, Pchelishte⁷⁷ oraz Kamen⁷⁸ w Bułgarii, gdzie monety nicejskie występują jako domieszka do monet emisji różnych miast, głównie umiejscowionych w Dolnej Mezji i Tracji. To pokazuje, że niewątpliwie brały one udział w lokalnym obiegu monetarnym, a więc mogły trafić do rąk barbarzyńców wraz z wyrobami lokalnych mennic.

Jednocześnie charakter skarbu z Dargeliškè, który najpewniej składał się wyłącznie z monet nicejskich, nie jest zbieżny z „mieszany” charakterem depozytów brązowych monet z prowincji naddunajskich. To z kolei prowadzi do hipotezy, że niektóre monety mogły trafić na terytorium Barbaricum bezpośrednio z Nicei. Oczywiście w tym przypadku jest mało prawdopodobne, aby można było mówić o bezpośrednich kontaktach handlowych Nicei z barbarzyńcami, jak sugerują A. Kunisz i M. Michelbertas (patrz wyżej). Powody pojawienia się monet nicejskich powinny być raczej związane z działalnością militarną barbarzyńców na terytorium Azji Mniejszej na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych III w. W tym miejscu mówimy o gockich najazdach na Bitynię i sąsiednie prowincje, opisane przez wielu historyków antycznych. W szczególności Zosimos pisze, że wynikiem rabunku Nikomedii była duża ilość bogatych łupów (przypuszczamy, że mogły

⁷¹ Myzgin 2016, s. 164–165; Myzgin 2018a, s. 95.

⁷² Myzgin 2018b, s. 39.

⁷³ Myzgin 2016, s. 165–166.

⁷⁴ Por. Myzgin 2016, s. 165, ryc. 13.

⁷⁵ Gušterakliev 1993.

⁷⁶ Gerov 1977, s. 163, № 196.

⁷⁷ Ilčeva, Cočev 1979.

⁷⁸ Cočev 1988.

tam być również i monety)⁷⁹. Ale oprócz tego splądrowane zostały i inne miasta Bitynii, w tym Nicea, która, podobnie jak Nikomedia, została spalona przez barbarzyńców⁸⁰. Najwyraźniej wydarzenia te miały miejsce w latach 258–259⁸¹.

Kwestia grabieży Nicei przez Gotów była ostatnio dość szeroko rozważana w publikacji Corneliusa Volka⁸². Zwraca on między innymi uwagę, że zanim barbarzyńcy wkroczyli do Nicei, jego mieszkańcy mogli opuścić miasto, tak jak to było w przypadku Nikomedii⁸³. Jest również prawdopodobne, że wejście barbarzyńców do miasta mogło się odbyć nie bez pomocy miejscowej ludności⁸⁴. W każdym razie w trakcie takiego rabunku, nawet i porzuconego przez mieszkańców miasta, monety Nicei (na przykład ze skarbów świątynnych) również mogły wpaść w ręce barbarzyńców. W tym przypadku prawdopodobieństwo dotarcia do barbarzyńców jedynie monet nicejskich (bez domieszki monet innych miast) wydaje się całkiem prawdopodobne. Ale czy to oznacza, że właściciel skarbu z Dargeliškė mógł być uczestnikiem takiej podróży? Z jednej strony nie mamy powodu, aby całkowicie temu zaprzeczać⁸⁵, ale z drugiej strony monety początkowo mogły dostać się do Gotów (z którymi zwykle kojarzą się kultury czerniachowska i wielbarska), a dopiero później od nich – do ludności bałtyjskiej bądź na terytorium obecnej Białorusi.

Taki proces redystrybucji monet w Barbaricum, który odbywał się na różne sposoby (wymiana międzyplemienna, handel, dary pomiędzy przedstawicielami elit, wewnętrzne konflikty itd.), często na olbrzymich terytoriach, został ostatnio doskonale zilustrowany znaleziskami barbarzyńskich naśladownictw monet rzymskich. Na przykład znaleziska naśladownictw denarów rzymskich, wykonanych tymi samymi stemplami, są znane jednocześnie z Ukrainy, Polski, Skandynawii, Niemiec i Węgier⁸⁶. Połączenia stempli odnotowano także wśród naśladownictw wykonanych ze złota, znalezionych na terenach Ukrainy, Polski i Danii⁸⁷.

Najwyraźniej napływ monet nicejskich na terytorium Białorusi ilustruje uchwytny, ale umykający jak dotąd precyzyjnemu opisowi proces swobodnego ob-

⁷⁹ Zos. I, 35.1.

⁸⁰ Zos. I, 35.2.

⁸¹ Salamon 1971, s. 139.

⁸² Volk 2020.

⁸³ por.: Zos. I, 35.1.

⁸⁴ Volk 2020, s. 114–115.

⁸⁵ Źródła pisane opisujące wydarzenia wojen gockich III w., kilkakrotnie wskazują, że kampanie skierowane na prowincje rzymskie były prowadzone przez koalicje plemienne (cp.: Zos. I, 27.1; I, 31.1; Iord. 89). Dlatego udział przedstawiciela regionu bałtyckiego w takich podróżach też mógłby mieć miejsce, zwłaszcza biorąc pod uwagę ewentualne wykorzystanie umiejętności żeglarskich populacji bałtyckiej podczas kampanii morskich skierowanych na wybrzeże Azji Mniejszej.

⁸⁶ Dymowski 2019, s. 186.

⁸⁷ Myzgin, Vida, Więcek 2018, s. 227–229.

rotu przedmiotami na obszarach Barbaricum. Goci byli prawdopodobnie początkowymi „odbiorcami” monet, dlatego występowanie licznych znalezisk z emisji prowincjonalnych na terytoriach zasiedlonych przez kultury wielbarską i czerniachowską można logicznie wytłumaczyć. To samo dotyczy nicejskiej monety Gordiana III z Prużany: właśnie z obszarem kultury wielbarskiej na Białorusi związana jest część (choć mniejsza) znalezisk monet prowincjonalno-rzymskich⁸⁸.

Znalezisko nicejskiego brązu z portretem Julii Domny z Kopcevičy, podobnie jak i większość pozostałych znalezisk monet prowincjonalno-rzymskich na terenach Białorusi⁸⁹, w tym i AE 26 Hadriana z Rehispolła (patrz wyżej), odpowiada obszarowi osadnictwa kultury kijowskiej (lub mówiąc dokładniej kultur z kręgu emalii żłobkowej w Europie Wschodniej). Interesujące jest bowiem, że ostatnio pod względem terytorialnym znaleziska rzymskich monet prowincjonalnych bardzo często pokrywają się z odkryciami przedmiotów w stylu emalii żłobkowej⁹⁰, w tym także w enklawie tego stylu w środkowym biegu Wołgi⁹¹. Jak sugerowaliśmy wyżej, jest bardzo prawdopodobne, że brązowe monety prowincjonalne, które mogły napływać z różnych kierunków, ale przede wszystkim z obszarów kultury czerniachowskiej na tereny ludności kultury kijowskiej, mogły służyć jako surowiec do produkcji wyrobów w stylu emalii żłobkowej.

Wreszcie moneta spod Juzafowa znajduje się na południowo-zachodnich obrzeżach obszaru kultury dnipro-dźwińskiej we wschodnim basenie Bałtyku⁹², chociaż możliwe jest, że znalezisko to wiąże się z przenikaniem do tego regionu (czyli dorzecza Dźwiny i Niemna) niektórych grup nosicieli tradycji kultury kijowskiej.

Nadal nie jest dla nas całkowicie jasne, kiedy monety bityńskie mogły trafić na tereny współczesnej Białorusi. Podobnie jak w przypadku kierunków napływu, jego chronologia też może być różna. Jeśli mówimy o monecie Gordiana III, to, biorąc pod uwagę datowanie tego egzemplarza i specyfikę rozmieszczenia monet prowincjonalno-rzymskich na terytorium kultur kręgu gockiego, czas jej napływu może się zawierać w szerokiej dacie drugiej połowy III w. W przypadku znalezisk monet nicejskich na terytorium kultury kijowskiej i dnipro-dźwińskiej mogło to mieć miejsce nieco wcześniej lub w tym samym czasie. Wreszcie, moneta Hadriana mogła trafić do regionu pod koniec II – na początku III w., w tym samym czasie gdy na przykład do regionu wschodniej strefy Morza Bałtyckiego w wielkiej liczbie trafiały brązowe monety rzymskie (szczególnie biorąc pod uwagę znalezisko monety Nicei w bardzo dobrym stanie zachowania z grobu L-36 na cmentarzysku Bolszoje Isakovo, datowanego na

⁸⁸ Sidorovich 2014, s. 78.

⁸⁹ Sidorovich 2014, s. 79.

⁹⁰ Por. Oblomskij, Berezuckij 2019, s. 74.

⁹¹ Nikitina 2020, s. 232–233. Tu też należy wspomnieć o opisanym powyżej znalezisku brązowej monety Nikomedii ze Starej Połtawki.

⁹² Šadyra 1999, s. 174–175.

początek–pierwszą połowę III w.). Jednak przyznajemy, że nie można całkowicie wykluczyć możliwości dotarcia monety Hadriana na tereny Białorusi wraz z późniejszymi monetami brązowymi Nicei (na przykład w drugiej połowie III w.). Na to w szczególności zwrócił naszą uwagę Arkadiusz Dymowski, za co serdecznie dziękujemy. Niemniej jednak oczywista różnica w chronologii tych grup monet i rozprzestrzenienia na terytorium Cesarstwa świadczy jednak, naszym zdaniem, o różnych drogach ich napływu.

Oczywiście można sformułować szereg wątpliwości. Na przykład jeśli jednak założymy, że część monet Nicei pochodzi z prowincji naddunajskich, a część – bezpośrednio z Nicei, to czym różnią się takie monety? Czy może to być czynnik chronologiczny (na przykład monety wcześniej datowane, czyli do Aleksandra Sewera, pochodzą z prowincji naddunajskich, a późniejsze, zwłaszcza monety Gordiana III, z Nicei). A może takim czynnikiem jest stan zachowania monet (monety napływające bezpośrednio z Nicei byłyby w lepszym stanie)?

W każdym razie przedstawione przez nas cztery znaleziska monet to zbyt mała liczba, żeby na jej podstawie zbudować spójny obraz przyczyn, źródeł, okoliczności, szlaków oraz chronologii napływu monet miast bityńskich na tereny Białorusi. Jednak miejmy nadzieję, że poczynione przez nas obserwacje pomogą w dalszych badaniach tego ciekawego zagadnienia, oczywiście pod warunkiem znacznego poszerzenia (ilościowego i jakościowego) bazy źródłowej.

WYKAZ SKRÓTÓW

FMRD VII, 4–9 = Berger F., *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Deutschland*, Abteilung VII, *Niedersachsen und Bremen*, t. 4–9, *Hannover-Lüneburg-Braunschweig-Hildesheim-Stade-Bremen*. Berlin 1988.

FMRD VIII = Komnick H., *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Deutschland*, Abteilung VIII, *Schleswig Holstein und Hamburg*. Berlin 1994.

FMRD X = Stribny K., *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Deutschland*, Abteilung X, *Thüringen*. Berlin 2003.

FMRD XI = Laser R., Stribny K. 1997. *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Deutschland*, Abt. XI, *Brandenburg*. Berlin.

RG = Waddington W. H., Babelon E., Reinach T., *Résumé Général Des Monnaies Grecques D'Asie Mineure. T. I. Fasc. 3: Nicée et Nicomédie*, Paris 1910.

RPC = *Roman Provincial Coinage online* (<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk>)

SNG Hunterian XII/1 = Goddard J., *Sylloge Nummorum Graecorum, Great Britain. t. XII, Hunterian Museum, University of Glasgow cz. 1, Provincial Coins, Spain – Kingdoms of Asia Minor*. London 2004.

BIBLIOGRAFIA

Amandry M., Burnett A. (red.)

2015 *The Roman Provincial Coinage*, t. III, Nerva, Trajan and Hadrian (AD 96–138), London–Paris.

Bejdin G.V.

2012 *Rimskie provincial'nye monety na territorii Ukrainy v areale černâhovskoj kul'tury*, „Drevnosti”, nr 11, s. 147–159.

Benea A.

2006 *Dakien im Orientfeldzug des Severus Alexander. Die in Nicäa geprägten Münzen*, [w:] *Fontes Historiae. In Honorem Demetrii Protase*, red. C. Gaiu, C. Găzdac, D. Protase, Cluj-Napoca, s. 693–698.

Bodzek J., Jellonek Sz., Zając B.

2019 *Roman Provincial Coins found in Lesser Poland: an Overview*, „Acta Archaeologica Lodziensia”, 65, s. 51–82.

Brajčevs'kyj M.Û.

1959 *Ryms'ka moneta na terytorii Ukrainy*, Kyïv.

Bursche A.

1984 *Emisje autonomiczne Mezji i Tracji oraz ich rozpowszechnienie w Europie Środkowo-Wschodniej*, [w:] *Balkanica Posnaniensia: acta et studia*, I, *Mezja-Tracja-Balkany*, red. S. Parnicki-Pudęłko, W. Pająkowski, L. Mrozewicz, Poznań, s. 235–244.

1996 *Later Roman-Barbarian Contacts in Central Europe. Numismatic Evidence*, *Studien zu Fundmünzen der Antike*, t. 11. Berlin.

Callu J.-P.

1969 *La politique monétaire des empereurs romains de 238 à 311*, Paris.

Calomino D.

2019 *Supplies for the Army: Bithynian Coins in the Balkans in the 3rd century AD*, „Chiron”, 49, s. 131–160.

Cočev M.

1988 *Kolektivna nahodka ot bronzovi moneti ot s. Kamen, Velikotarnovsko*, „Godišnik na muzeite ot severna Balgari”, 14, s. 87–111.

Crawford M.H.

1975 *Finance, coinage and money from the Severans to Constantine*, [w:] *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, II/2, s. 560–593.

Crnobrnja A.

2011 *Archaeological topography of finds of Nicaean coins in the territory of the City of Belgrade*, „Numizmatičar”, 29, s. 309–318.

Dymowski A.

- 2008 *Najnowsze znaleziska monet rzymskich z terenu Kielecczyny i południowego Mazowsza*, „Biuletyn Numizmatyczny”, 4 (352), s. 241–252.
- 2011 *Znaleziska monet rzymskich z terenu Polski rejestrowane w pierwszych latach XXI wieku. Aspekty źródłoznawcze*, Zielona Góra.
- 2019 *The CERES Group of Barbarian Imitations of Roman Denarii*, „The Numismatic Chronicle”, 179, s. 179–204.

Dymowski A., Sobieraj J.

- 2009 *Monety rzymskie w zbiorach Działu Archeologii Muzeum Warmii i Mazur*, „Rocznik Olsztyński”, 18, s. 383–401.

Gerov B.

- 1977 *Die Einfälle der Nordvölker in den Ostbalkanraum im Lichte der Münzschatzfunde. I. Das 2. und 3. Jahrhundert (101–284)*, [w:] *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. Principat*, II/6, Berlin, s. 110–181.

Güney H.

- 2015 *Unpublished coins of the Bithynian koinon*, „Arkeoloji ve Sanat”, 149, s. 83–88.

Gušterakliev R.

- 1993 *Kolektivna monetna nahodka – s. Malinovo, Loveško*, „Izvestiâ na istoričeski muzej Kujstendil”, 5:2, s. 361–367.

Horsnæs H.W.

- 2006 *Roman bronze coins in Barbaricum. Denmark as a case study*, „Nordisk Numismatisk Årsskrift” 2000–2002, s. 53–100.

Howgego C.J.

- 1985 *Greek imperial countermarks. Studies in the provincial coinages of the Roman Empire*, London.

Ilčeva V., Cočev M.

- 1979 *Kolektivna nahodka kolonialni bronzovi moneti ot s. Phelište, Velikotarnovski okrag*, „Arheologiâ”, 1, s. 42–56.

Iord. = Jordanes

- 1984 *Dzieje Gotów*, [w:] *Kasjodor i Jordanes. Historia gocka czyli Scytyjska Europa*, tłum. E. Zwolski. Lublin, s. 91–171.

Kos P.

- 1986 *The monetary circulation in the Southeastern Alpine Region ca. 300 B.C.–A.D. 1000*, Ljubljana.

Kropotkin V.V.

- 1961 *Klady rimskih monet na territorii SSSR*, Svod arheologičeskikh istočnikov, G4–4, Moskva.
- 2000 *Dopolnenie k spisku nahodok rimskih monet*, „Stratum plus”, 6, s. 20–117.

Kunisz A.

1973 *East and central European finds of autonomous coins from the Roman Empire Period*, „Wiadomości Numizmatyczne”, XVII (= Polish Numismatic News, II), s. 36–39.

Metcalf W.E.

1980 *The Cistophory of Hadrian*, New York.

Michelbertas M.

2001 *Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum. Litauen*, Vilnius.

Mihel'bertas M.M.

1968 *Dva klada rimskih provincial'nyh monet iz Zapadnoj Litvy*, „Numizmatika i ėpigrafika”, VII, s. 68–71.

2010 *Dopolnitel'nye svedeniâ o klade rimskih monet iz Dargeliške (r-n Tel'shaj, Litva)*, [w:] *Pieniãdz – Symbol – Wladza – Wojna. Wspólne dziedzictwo Europy: studia i materiały: Białoruś – Estonia – Litwa – Łotwa – Polska – Rosja – Rumunia – Słowacja – Ukraina*, red. K. Filipow, B. Kuklik, Augustów–Warszawa, s. 53–59.

Mielczarek M.

2015 *On Bosporan Coins found in Volhynia. The History of the Doubtful Hoard*, „Bosporskie issledovaniya”, 31, s. 309–314.

Militký J.

2013 *Nálezy řeckých, římských a raně byzantských mincí v Čechách (5. století před Kristem až 7. století po Kristu). Komentovaný katalog nálezového fondu*, Monumenta Numismatica, vol. 2, Praha.

Myzgin K.

2012 *Finds of Roman Coins of Asia Minor Provincial Mintage in the Territory of Chernyakhiv Culture*, [w:] *The Black Sea, Paphlagonia, Pontus and Phrygia in Antiquity Aspects of archaeology and ancient history*, red. G.R. Tsetsckhladze, BAR International Series 2432, Oxford, s. 197–201.

2015 *New Finds of Roman Provincial Bronze Medallions on the Territory of Ukraine*, „Notae Numismaticae–Zapiski Numizmatyczne”, IX, s. 103–114.

2016 *Gotskie vojny, rimskie monety i černâhovskaâ kul'tura*, „Stratum plus”, 4, s. 153–171.

2018a *Finds of Roman provincial coins on the territory of Eastern Europe: Balkan cities mintage*, [w:] *Circulation of Antique Coins in Southeastern Europe. Proceedings of the Conference held in Viminacium, September 15th–17th 2017*, red. V. Ivanišević, B. Borić-Brešković, M. Vojvoda, Belgrade, s. 87–103.

2018b *Aureusy, antoniniany i provincial'naâ bronza. Gotskie vojny III v. i černâhovskaâ kul'tura v svete monetnyh nahodok*, [w:] *Hronologiyâ i monetnye nahodki pozdnerimskogo vremeni i ėpohi Velikogo pereseleniâ narodov. Aktual'nye arheologičeskie issledovaniâ v Central'noj i Vostočnoj Evrope (materialy polevogo seminarâ na baze ėkspedicii vozle s. Vojtenki 15–17 sentâbrâ 2016 g.)*, red. M.V. Lûbičev, K.V. Myzgin, Ostrogothica–Serie: Hefte, vyp. 3, Har'kov, s. 36–55.

The „second life” of Ancient Coins in Eastern Europe in the Middle Ages and the Modern Period / „Drugie Źycie” antycznych monet w Europie Wschodniej w średniowieczu i nowoŹytności, [w:] *Slivers of Antiquity. The Use of Ancient Coins in Central, Eastern and Northern Europe in the Medieval and Modern Periods / Okruchy staroŹytności. UŹytkowanie monet*

antycznych w Europie Środkowej, Wschodniej i Północnej w średniowieczu i okresie nowożytnym, red. M. Bogucki, A. Dymowski, G. Śnieżko, Warszawa, s. 113–158.

Myzgin K., Vida I., Więcek T.

2018 *Gold imitations of Roman coins from collection of Hungarian National Museum in Budapest*, [w:] *Studia Barbarica. Profesorowi Andrzejowi Kokowskiemu w 65. rocznicę urodzin*, red. B. Niezabitowska-Wiśniewska, P. Łuczkiwicz, S. Sadowski, M. Stasiak-Cyran, M. Erdrich, t. II, Lublin, s. 222–247.

Nikitina A.V.

2020 *Nahodki vešej kruga vyemčatych ěmalej v lesostepnoj zone Srednego Povolž'á*, [w:] *Germania-Sarmatia*, III, s. 222–245.

Oblomskij A.M., Berezuckij V.D.

2019 *Gorizont ukrašenij s vyemčatymi ěmalámi na territorii lesostepnogo Podon'á*, [w:] *Starožitnosti varvars'kyh plemen u peršij polovyni I tys. n.e.: do 90-riččá V. D. Barana*, red. O.V. Petrauskas, O.V. Hopkalo, S.O. Horbanenko, Oium, 6, Kyiv, s. 50–79.

Paszkiwicz B.

2000 *Znaleziska monet zarejestrowane w Katedrze Archeologii UMCS w 1999 r.*, „*Fontes Numismatici*”, I, s. 9–74.

Pobol' L.D.

1983 *Arheologičeskie památniki Belorussii. Źeleznyj vek*, Minsk.

Pochitonov E.

1955 *Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, [w:] *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, red. E. Nohejlová-Prátová, t. I, Praha.

Rebuffat F.

1997 *Les enseignes sur les monnaies d'Asie Mineure: des origines à Sévère Alexandre*, Athènes.

Romanowski A.

2008 *Die Fundmünzen der Römischen Zeit in Polen: Rechtsufriges Masowien und Podlachien*, *Collection Moneta*, t. 84, Wetteren.

Šadyra V.I.

1999 *Dnepra-dzvinskaâ kul'tura*, „*Arheologiâ Belarusi*”, t. 2, s. 174–231.

Salamon M.

1971 *The Chronology of Gothic Incursions into Asia Minor in the IIIrd Century*, “*Eos*”, 59, s. 136–148.

Sidorovich V.

2014 *The Finds of Greek and Roman Provincial coins in Belarus*, „*Notae Numismaticae–Zapiski Numizmatyczne*”, IX, s. 71–94.

Skvorzov K.

2007 *Das Gräberfeld der römischen Kaiserzeit von Bol'šoe Isakovo (ehemals Lauth, Kreis Königsberg). Katalog der Funde aus den Grabungen 1998 und 1999*, „Offa“, 61/62 (2004/05), s. 111–219.

Touratsoglou I.

2006 *Greece and the Balkans before the end of Antiquity*, Athens.

Vojvoda M.

2011 *Reverse motifs with Military Symbols from Nicaea Mint based of Specimens from Necropolis Više Grobalja*, „Journal of Serbian Archaeological Society“, 25, s. 243–256.

2013 *Coins of the Bithynian Mint of Nicaea from the Više Grobalja Necropolis in Viminacium*, „Numizmatičar“, 31, s. 155–196.

2017 *Coins of the Bithynian Mint of Nicaea from the Viminacium Necropolis of Pećine*, „Starinar“, LXVII, s. 131–150.

Vojvoda M., Crnobrnja A.

2018 *Circulation of coinage from the Bithynian mint of Viminacium in the territory of present day Serbia*, [w:] *Circulation of Antique Coins in Southeastern Europe. Proceedings of the Conference held in Viminacium, September 15th–17th 2017*, red. V. Ivanišević, B. Borić-Brešković, M. Vojvoda, Belgrade, s. 131–142.

Volk C.

2020 *Krisenphänomene im nördlichen Kleinasien des 3. Jahrhunderts vor Christus. Nikaia und die Goten*, [w:] *Akten des 17. Österreichischen Althistorikerinnen- und Althistorikertages, Wien 15.–17. November 2018*, red. F. Beutler, N. F. Riegler, Wiener Beiträge zur Alten Geschichte online (WBAGon), 2, Wien, s. 109–118.

Zapolska A.

2013 *The Influx of Roman Coins to the West Balt Culture Environment*, „Notae Numismaticae–Zapiski Numizmatyczne“, VIII, s. 105–123.

Zos. = Zosimos

2012 *Nova historia*, tłum. H. Cichocka, Warszawa.

FINDS OF PROVINCIAL COINS OF THE BITHYNIA TOWNS FROM THE TERRITORY OF BELARUS

(Summary)

In recent years, we have been able to observe a significant growth in the research on the East-European finds of Roman provincial coins. This phenomenon is connected with a considerable increase in the information on new finds, especially as a consequence of illegal prospecting with the use of metal detectors. A majority of such coins come from the Balkan mints, whereas coins issued by the cities in Asia Minor are definitely among less common finds. An interesting group among the latter is formed by coins struck in the province of Bithynia, which are quite common in Ukraine but never before found and reported from Belarus. The present article is concentrated on the recent finds of four Bithynian coins in Belarus. These are as follows: 1) AE 26, with a portrait of Hadrian, classified as a coin of the Bithynian *koinon* (RPC III 996), found in the environs of the village Rehispolle (Minsk Voblasts) (fig. 1); 2) rare type AE 28, with a portrait of Julia Domna, struck at Nicaea (RG 388), found near the village Kopceвичы (Vitebsk Voblasts) (fig. 2); 3) AE 26 of Macrinus, minted at Nicaea (RG 551), found near Yuzafova (Vitebsk Voblasts), an oval-shaped countermark on the obverse with a depiction of a bearded bare head to left (fig. 3); 4) AE 19 of Gordian III, struck at Nicaea (RG 712; RPC VI.2/unassigned; ID 19866), found in the environs of the town Pruzhany (Brest Voblasts) (fig. 4). The coins are in different conditions of preservation, with the best being that of the coin bearing the Julia Domna portrait, while the coin of Hadrian is worn down in a considerable degree and the coins of Macrinus and Gordian III are very much corroded.

In the area of the East-European Barbaricum, the territory of the Chernyakhiv culture is a zone of distribution of the 2nd–3rd century Roman provincial coinage which is the nearest to the Belorussian coin finds. The coins of Bithynia, especially those from Nicaea, make up a fairly large percentage among them. Apart from the two attested Bithynian coin finds (one Tium coin found at Bielayevka and one from Nicaea – at Malievtsy), as published in the catalogues of Vladislav Kropotkin and Mikhail Braychevskiy, we should also take into account the information on at least 43 finds from recent years, according to the details collected from various websites as posted by a number of treasure hunters (fig. 5). There are much fewer records of Bithynian coin finds for other regions of the Barbaricum. The finds farthest to the east are two coins from the territories of Russia: a bronze piece of Geta from Nicomedia, found at Staraya Russa (Novgorod Oblast) and a bronze coin of Severus Alexander from Nicomedia, found at Staraya Poltavka (Volgograd Oblast, Middle Volga region). A particularly interesting area of distribution of Bithynian coins is the Baltic region (fig. 5), where a hoard of bronze Nicene coins (around 280–340 pieces, only 18 surviving), found near the Lithuanian village of Dargeliškė. Apart from this coin, there are several single finds: from Lithuania (a bronze coin of Severus Alexander from the mint of Nicaea, recovered from a burial mound at Noruišiai), from the Kaliningrad Oblast of the Russian Federation (AE 29 in the name of Caracalla, issued by the mint of Nicaea, from the cremation grave L-36, part of the burial ground from the Roman Period Bolshoye Isakovo (formerly Lauth)), northern Poland (AE 24 of Hadrian, with a portrait of Sabina, from the Warmian-Masurian Voivodeship), and a bronze coin in the name of

Severus Alexander from the mint of the Bithynian municipality of Prusa, found in the grave no. 25 of the Roman Period burial ground (the Western Baltic Culture Circle, located near Stare Kiejkuty, Poland). There are fewer Bithynian coins found in the Central-European part of the Barbaricum (fig. 5). Three coins of this type come from the territory of present-day Poland: AE 30 of Hadrian, representing the Bithynian *koinon*, from Kozubów; AE 18 of Gordian III from the mint of Nicaea, unearthed in the environs of the village Kołoząb, near Płońsk; a bronze coin in the name of Severus Alexander minted at Nicomedia found near Jastrzębie-Zdrój. Single finds are also known from the territory of the Czech Republic (a Nicaean bronze coin of Severus Alexander from the village Strážnice, and two bronze coins of Severus Alexander and Gordian III struck at Nicaea and Tium, respectively, found in the hoard of Starý Kolín (Czech Republic). Farther into the western territory of the Barbaricum, Bithynian coins are even less common: a bronze coin of Marcus Aurelius minted at Tium from Niebull in Schleswig-Holstein, bronze coins of Severus Alexander and Gallienus from Nicomedia, from Paaren im Glien and from the region of Seehausen (municipal district of Bremen), respectively, a Nicene bronze coin of Antoninus Pius from the village Wennungen in Germany.

According to the hypotheses by Andrzej Kunisz and Mykolas Michelbertas, who were the first to attempt to clarify the question of Bithynian coins inflow into the Barbaricum, their arrival may have been connected with possible trade relations between Nicaea and the Barbarian population. A different proposition has been given by Georgiy Beydin and Kyrylo Myzgin, who argue that the finds of such coins would have been connected with the participation of the local population in the incursions into the Roman provinces in the years 230–270, i.e., in the period of the Gothic Wars. Nonetheless, it seems that the question of the inflow of Bithynian coins into the territory of present-day Belarus is more complex than it may have been considered before.

Beyond Asia Minor, finds of coins issued by the Bithynian *koinon* have been fairly common in Gaul, the Balkan Peninsula, and the Near East. For this reason, the provinces situated along the *Limes* may have been the direct source of the inflow of such coinage into the Barbaricum. This means that the coins in the name of Hadrian from the Bithynian *koinon* would have reached the territory of modern-day Belarus from the west or north-west, perhaps from the Baltic “zone” or the territory of modern-day Poland rather than from the south. This is indirectly confirmed by the absence of similar finds in Ukraine.

The case of the 3rd-century coinage of Nicaea is different. It is worth noting that they are very well represented in the Balkan provinces (according to Dario Calomino: as coins supplementing the insufficient amounts of issues in the local Balkan money market), including those in hoards. This is significant especially in view of the fact that those provinces were exactly those which had found themselves at the centre of Barbarian invasions in the 230s-250s. It is logical then to assume that the Nicaean coins found in the Barbaricum, along with many other coins and other spoils may have been pillaged by Barbarians in the course of their raids on the Balkan provinces of the Roman Empire. At the same time, it is also possible that some part of such coins would have been seized by Barbarians during the ransacking of the Asia Minor’s cities in the late 250s-early 260s, as may be attested among some other things by the homogeneous character of the coins in the Dargeliškė hoard. According to the most plausible hypothesis, the Goths would have been the initial “recipients” of provincial coins and this is exactly why the existence of

many such coin finds in the territories of the Wielbark and Chernyakhiv cultures can be reasonably explained. The coin find from Pruzhany can be associated with the area of the Wielbark culture, while the coins of Rehispolle and Kopcevychy have been found within the settlement area of the Kyiv culture, and may have arrived from different directions (from the west or south) as raw material to be reused. Finally, the coin found near Yuzafova, a location situated in the south-western fringes of the Dnieper-Dvina culture, in the East Baltic basin area, may be connected with the infiltration of some groups derivative of the Kyiv culture tradition into this particular region.

Adresy autorów / The authors' addresses:

Dr Kyrylo Myzgin

Uniwersytet Warszawski, Wydział Historii

00-927 Warszawa, ul. Krakowskie Przedmieście 26/28

kvmyzgin@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5881-3376

Mgr Vital Sidarovich

Białoruski Uniwersytet Państwowy, Wydział Historyczny

220030 Mińsk, Białoruś, ul. Krasnoarmejskaja 6

wital.sidarowicz@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3994-1732